Demokratické voľby pod paľbou

Ovplyvňovanie demokratických procesov zo strany nedemokratických aktérov

Daniel Milo

vedúci programu Strategickej komunikácie
GLOBSEC Policy Institute

september 2017

„Zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musí umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.“

Ústava SR, článok 31

Slobodná súťaž politických síl je jedným zo základných stavebných kameňov demokratického právneho štátu a je predpokladom skutočne **reprezentatívneho zastúpenia vôle občanov v orgánoch zákonodarnej a výkonnej moci**. Všeobecné, rovné a priame volebné právo, tak ako je zakotvené v Ústave SR, by stratilo svoj zmysel, ak by subjekty, ktoré sa uchádzajú o dôveru občanov vo voľbách, boli v nerovnom postavení.

Z týchto dôvodov je **ochrana slobodnej súťaže politických síl** neovplyvňovaných zo strany vonkajších aktérov základným predpokladom naplnenia zmyslu zastupiteľskej demokracie.

Práve povaha súťaže politických síl a zabezpečenie rovného prístupu k volebnému procesu pre všetkých demokratických aktérov, vrátane komunikačných a informačných prostriedkov, je to, čo odlišuje demokratický právny štát od kvázidemokratických režimov, kde síce existuje **formálna súťaž politických subjektov**, ale chýbajú jeho ostatné základné náležitosti. Príkladov takýchto režimov nájdeme vo svete viacero, ale v okolí Slovenska je Ruská federácia najlepším príkladom politického režimu, ktorý síce vykazuje **formálne znaky demokracie, ale v praxi ide o autokraciu**.

Slobodná súťaž politických síl nie je možná, ak napríklad celý mediálny priestor (verejnoprávne a súkromné médiá), alebo jeho zásadnú časť ovláda jedna politická strana a jej naklonené podnikateľské subjekty. Rovnako významná je miera slobody a možnosť aktivít občianskej spoločnosti, ktorá pôsobí ako jeden z významných prvkov kontroly výkonu moci. Práve stav nezávislých médií a občianskej spoločnosti ako kľúčových súčastí

systému bŕzd a protiváh sa dá považovať za indikátor zdravia a úrovne demokracie v akejkoľvek krajine.

Bohužiaľ, snahy o totálnu dominanciu mediálneho priestoru a likvidáciu názorovej plurality a občianskej spoločnosti ako kritických hlasov nastavujúcich zrkadlo vláde sú prítomné aj v niektorých krajinách susediacich so Slovenskom.

Nedávna minulosť Slovenska dosvedčuje, že to bola práve existencia nezávislých médií a silný občiansky sektor, ktoré pomohli Slovensku vymaniť sa zo zovretia politických síl, ktoré mali autokratický charakter. Boli to práve nezávislé médiá a silný občiansky sektor, ktoré zvrátili skĺzavanie Slovenska na politickú periférium Európy.

Ovplyvňovanie volieb včera a dnes

Snahy o ovplyvňovanie a zasahovanie do volebného procesu zo strany vonkajších aktérov nie sú nové a boli využívané z geopolitických či ekonomických dôvodov počas celého 20. storočia rôznym subjektmi.

Čo sa však zásadne zmenilo a v čom je povaha súčasných snáh o ovplyvňovanie demokratických volieb v rôznych krajinách sveta najmä zo strany Ruskej federácie iná, je škála nástrojov, ktoré pri týchto snahách využíva a otvorenosť, s akou koná.

Najvýznamnejšie spôsoby zasahovania do slobodnej súťaže politických síl, ktoré boli v súvislosti s ruským pôsobením zaznamenané v poslednej dobe, možno rozdeliť do dvoch hlavných kategórií: otvorené a skryté.

Otvorené

1. **Priama finančná podpora pre politické strany alebo ich kandidátov.** Výrazným príkladom je pôžička pre Front National vo výške 9 mil. eur zo strany Prvej česko-ruskej banky.
2. **Politická podpora** kandidátov prostredníctvom priamych osobných stretnutí pred voľbami. Príkladom bola návšteva Marine Le Pen v Kremli pred druhým kolom francúzskych prezidentských volieb.
3. **Mediálna podpora pre vybraných politikov v Kremľom kontrolovaných médiách** a šírenie informácií podporujúcich daného kandidáta alebo politickú stranu v sieti médií čerpajúcich z ruských zdrojov. Príkladmi sú M. Zeman, M. Le Pen či D. Trump. V prípade Slovenska ide najmä o ĽSNS a ich pozitívnu profiláciu v médiách typu Hlavné správy či Parlamentné listy.

4. **Hrozba zhoršením ekonomickej či bezpečnostnej situácie** danej krajiny v prípade zvolenie kandidáta, ktorý nepresadzuje úzke vzťahy s Ruskom. Takéto prípady nájdeme v Ukrajine, ale aj na Balkáne či v postsovietskych republikách.

Skryté

1. **Nepriama finančná podpora pre politický subjekt/kandidáta prostredníctvom podnikateľských subjektov kontrolovaných Kremľom,** najčastejšie energetickými spoločnosťami kontrolovanými Gazpromom alebo inými štátom ovládanými ekonomickými subjektami z Ruskej federácie a s nimi spojenými subjektmi na národnej úrovni.
2. Využívanie vlastníckej kontroly v médiách na poskytovanie neprimeraného priestoru Kremľu nakloneným politickým subjektom.
3. **Neoprávnený prístup k elektronickej komunikácii a dokumentom politikov a informáciám z volebných tímov a ich zverejnenie s cieľom poškodiť jedného z kandidátov/politickú stranu.** Kyberútoky sú zamerané takmer výlučne len na oponentov Kremľa, resp. na politické strany a kandidátov, ktorí podporujú režim sankcií a presadzujú tvrdé postoje voči Rusku (H. Clintonová, E. Macron atď.). Do zverejnených informácií sú častokrát zamiešané falošné informácie, ktoré je ťažko identifikovať a oddeliť od „uniknutých“ informácií. Na takéto účely sú často využívané Wikileaks alebo iné služby na národnej úrovni.
4. Poskytovanie neoprávnene získaných informácií o jednom z kandidátov jeho súperovi s cieľom podporiť jeho šance na zvolenie. Príkladom je aktuálna kauza Trumpa juniora a jeho stretnutia so zástupcami Kremľa, ktorí mu mali ponúknuť diskreditujúce informácie na protikandidátku H. Clintonovú.
5. **Systematické šírenie dezinformácií** zameraných proti konkrétnemu kandidátovi prostredníctvom siete informačných kanálov v online prostredí (FB skupiny, blogy, konšpiračné médiá).
6. **Využívanie automatizovaných systémov** (botov) a falošných kont kontrolovaných ľuďmi (trollov) na šírenie dezinformácií zameraných voči jednému kandidátovi s cieľom vyvolať zdanie falošnej verejnej podpory.
7. **Snaha o narušenie fungovania či manipuláciu elektronických volebných systémov,** najmä v USA s cieľom nielen ovplyvniť samotný výsledok volieb, ale najmä spochybniť legitimitu volebného procesu.
8. **Využívanie cielených politických kampaní na sociálnych médiách** prispôsobených politickým preferenciám a názorom, typológii a preferenciám

konkrétnych osôb s využitím psychometrických postupov, ako sa to stalo v prípade Cambridge Analytics.

Protiopatrenia

Pri definovaní protiopatrení je dôležité si uvedomiť, že takéto tzv. vplyvové operácie prebiehajú nielen tesne pred voľbami, ale **trvajú roky** a ich výsledky sa prejavia niekedy až po dlhom čase. Budovanie väzieb a podpory pre Kremľu naklonené postoje a politikov sa deje počas dlhého obdobia a vzhľadom na častú rotáciu medzi biznis sektorom a vrcholovou politikou je často práve ekonomická spolupráca a ponuka výhodných podnikateľských možností spôsobom na získanie vplyvu aj v politickej oblasti.

Na ilustráciu môžeme uviesť dva známe prípady: notoricky známy prípad Gerharda Schrödera, ktorý sa z pozície nemeckého kancelára presunul na stoličku riaditeľa projektu Nordstream alebo Rexa Tillersona, výkonného riaditeľa ExxonMobile, ktorý mal významné kontrakty v Ruskej federácii (zablokované kvôli sankciám proti Rusku po jeho okupácii Krymu) a v Trumpovej administratíve sa stal ministrom zahraničných vecí.

Iným príkladom dlhodobého pôsobenia je oblasť kyberútokov a získavania politicky citlivých informácií. V súčasnosti je diskutovaný hackerský útok na nemecký Bundestag v roku 2015 (z ktorého nemecké úrady obvinili ruskú hackerskú skupinu Fancy Bear), pričom nemecký minister vnútra nedávno uviedol, že očakáva zverejnenie získaných informácií pred parlamentnými voľbami na jeseň tohto roku s cieľom poškodiť vládnu strany kancelárky Merkelovej CDU.

Rovnako budovanie verejnej podpory prostredníctvom siete dezinformačných médií je dlhodobou operáciou, ktorá nemá za cieľ presvedčiť cieľovú populáciu o tom, že Rusko je najlepšia krajina pre život, ale naopak paralyzovať, znechutiť obyvateľstvo, zasiať nedôveru v demokraciu a rozšíriť apatiu a rozkol v spoločnosti.

V príhodnej chvíli sú tieto kanály a online komunity, budované počas dlhého obdobia využité pre potreby konkrétnej volebnej kampane. Takáto situácia nastala v USA, Francúzsku a rovnaký scenár sa očakáva na jeseň 2017 aj v Nemecku.

Takto komplexnej a dlhodobej hrozbe možno efektívne **čeliť len rovnako komplexnou a dlhodobou stratégiou,** ktorá musí zahŕňať viacerých aktérov (štátna správa, médiá, mimovládne organizácie) a škálu krátkodobých a dlhodobých opatrení.

Operatívne/krátkodobé opatrenia

1. **Poučiť sa z nedávnych snáh o ovplyvňovanie volebných kampaní v USA i v Európe** a najmä inšpirovať sa protiopatreniami z krajín, ktoré sa dokázali ubrániť takýmto snahám.

2. **Zvýšiť IT bezpečnosť centrál politických strán,** ale aj zákonodarných zborov či ústredných orgánov štátnej správy a ich celkovú odolnosť voči kyberútokom.
3. **Poskytnúť pomoc zo strany štátnych subjektov pre volebné tímy** pri zvýšení zabezpečenia IT systémov.
4. **Zabezpečiť transparentné financovanie volebných kampaní** a vylúčiť priame či nepriame financovanie zo strany zahraničných aktérov a s nimi spojených ekonomických subjektov.
5. **Nevyužívať informácie získané nezákonným spôsobom** (hackovaním) alebo z neznámych zdrojov v politickom súboji. Politickí aktéri by mali zvážiť spoločné prehlásenie politických strán či kandidátov.
6. **Vytvoriť systém výmeny informácií naprieč politickými stranami/ volebnými tímami o prípadoch manipulácií a/alebo dezinformačných kampaní.** Zasahovanie cudzej moci do demokratických procesov akejkoľvek krajiny je natoľko závažným faktom, že by v tomto prípade malo byť základným bezpečnostným záujmom Slovenskej republiky chrániť slobodnú súťaž politických síl, bez ohľadu na pozíciu či postavenie jednotlivých politických subjektov.
7. **Podporovať aktivity mimovládnych organizácií** v oblasti monitorovania a odhaľovania siete vplyvového pôsobenia, s cieľom demaskovať ekonomické pozadie a ideologické prepojenie antidemokratických aktérov.
8. **Zahrnúť politické kampane na sociálnych médiách do oblasti volebných kampaní** a uplatňovať rovnaké mechanizmy regulácie.

Strategické/dlhodobé opatrenia

1. **Vybudovať národné STRATCOM kapacity a/alebo centrá proti hybridným hrozbám**, ktoré dokážu v reálnom čase sledovať dezinformačné kampane, analyzovať ich a prijímať protiopatrenia najmä formou aktívnej komunikácie alebo iných opatrení.
2. **Zaistiť kognitívnu bezpečnosť** (schopnosť ľudí prijímať a vyhodnocovať informácie a formovať na základe informácií svoje postoje) pred manipuláciou prostredníctvom zavádzajúcich, klamlivých a falošných informácií.
3. **Budovať imunitu voči manipuláciám a dezinformáciám – mediálna výchova a kritické myslenie.** Výsledky sa prejavia až za pomerne dlhé obdobie, ale je to nevyhnutná súčasť budovania odolnosti populácie voči manipuláciám a propagande akéhokoľvek druhu.
4. **Aktivizovať prodemokratické subjekty a ich podporovateľov v online prostredí.** Veľká časť používateľov sociálnych sietí sa nestotožňuje s postojmi, ktoré

sú najviac viditeľné a hlasné, a preto online diskusie vytvárajú falošný obraz o dominantných názoroch v spoločnosti.

5. **Využívať automatizované systémy na zosilnenie dosahu informácií zo strany demokratických aktérov.** Za situácie, keď Kremeľ a jeho spojenci masovo využívajú automatizované systémy na šírenie svojich naratívov, je nevyhnutné vyvažovať toto ich pôsobenie aj prostredníctvom technológií zosilňujúcich dosah a viditeľnosť obsahu na sociálnych sieťach. Prodemokratické boty musia vyvažovať pôsobenie tých prokremeľských a antidemokratických, a to až do doby, kým budú sociálne siete samy schopné odlíšiť a odfiltrovať takéto kontá a nimi šírený obsah.

Úplná eliminácia snáh o ovplyvňovanie demokratických procesov nie je nikdy možná, nakoľko sa technológie, spôsoby ovplyvňovania a nástroje podvratných vplyvov neustále vyvíjajú. Ak však chceme ochrániť základný kameň demokratického právneho štátu, ktorým sú slobodné voľby a v nich slobodná súťaž demokratických síl, je nevyhnutné, aby sme aj my na Slovensku pristúpili k tejto hrozbe s plnou vážnosťou a pozornosťou, ktorú si vyžaduje a začali realizovať krátkodobé aj dlhodobé opatrenia na ich ochranu.

Ak si slobodu a demokraciu nebudeme brániť, môžeme o ňu, tak ako už viackrát v histórii, tragicky prísť.

Foto: Pixabay

Text vznikol vďaka podpore Nadácie Open Society Fund Praha, ktorá od roku 1992 prispieva k rozvoju otvorenej spoločnosti a presadzuje systémové zmeny vedúce k posilneniu demokracie. Viac informácií na www.osf.cz.